

ÚTMUTATÓ ÉS TANANYAGBEOSZTÁS

Száray Miklós

Történelem 8.

**a hat- és nyolcosztályos gimnáziumok számára
című tankönyvéhez**

Oktatókutató és Fejlesztő Intézet

A tankönyvről

A hat- és nyolcosztályos gimnáziumok 8. évfolyamai számára készült tankönyv a középkor történelmét tárgyalja: egyetemes történelemből a Római Birodalom bukásától 1490-ig, magyar történelemből pedig az őstörténetünktől Mátyás király haláláig terjedő időszakot tárgyalja 4 nagy fejezetben, 47 leckében. A tankönyv megfelel mindkét iskolatípus kerettantervének.

A hat- és nyolcosztályos gimnáziumokban mód van hat éven át tanulni a történelmet, ezért a tankönyv nagy ismeretanyagot tartalmaz, de úgy, hogy azt a 14-15 évesek képesek legyenek könnyen megtanulni.

A leckék alfejezetekre tagolódnak. Az alfejezetek címei és a félkövér szedéssel kiemelt szövegrészek összeolvasva vázlatot adnak, mely hasznos a tanulásban és az ismétlésben is. A tankönyvi főszöveghez képest kisebb betűkkel olvashatók a kevésbé lényeges, kiegészítő ismeretek, érdekességek, melyek hozzájárulnak egy-egy esemény, problémakör alaposabb megismeréséhez. A tankönyvben a hosszabb olvasmányok önálló címmel szerepelnek, a rövidebbeket pedig a leckéken belül piktogram és színelőnyomás jelzi.

A tankönyvben bőséggel vannak szöveges és képi források, ábrák, tematikus térképek és szép rekonstrukciós rajzok. Ezeket leckénként sorszámozás teszi könnyen azonosíthatóvá. A szöveges forrásokat sárga tónus is jelzi. Az ábrák és a térképek különböző témákat dolgoznak fel, jelenítenek meg, nagy részletességgel. Így fejlődhet a tanuló vizualitása, hatékonyabbá válhat a tananyag feldolgozása és később az ismeretek felidézése. A források, ábrák és térképek elemzését kérdések, feladatok segítik.

Minden lecke a lényegét kiemelő tételmondatokkal zárul. A nagy fejezetek összefoglalásai (az ún. Összegezések) olyan jelenségeket, folyamatokat hangsúlyoznak, amelyekre a leckék tanulmányozása közben esetleg nem jutott kellő figyelem. Az ismétlést, áttekintést szolgálja a tankönyv végi szinkron időtábla. A tankönyv változatos pedagógiai eszközeivel számtalan lehetőséget nyújt a képességfejlesztésre, az önálló tanulói munkára, saját vélemény megfogalmazására, vitára, így a tanulók megismerhetik a múltat, megszerethetik a történelmet és a mában is hasznos tudást szerezhettek.

Tananyagbeosztásunk alapelvei

Heti kétórás tantárgyhoz igazodva tananyagbeosztásunk 72 tanórára készült. Bizonyos leckék feldolgozását két tanórában javasoljuk – elsősorban az érettségi követelményekben nagyobb súllyal megjelenő témáknál. Természetesen a tanár ettől a beosztástól eltérhet. A két tanórai felosztásnál azt is alapelvnek tekintettük, hogy az egyik tematikai egységben nagyobb lehetőség legyen forrásfeldolgozásra vagy ábraelemzésre, hiszen ezek fontos fejlesztési követelmények. Minden fejezetben van egy olyan tankönyvi lecke, melynek két tanórára történő felosztását inkább a nyolc évfolyamos képzés esetén javasoljuk (a tanmenetben *-gal jelöltük). Ebben az esetben az összegezésre egy tanóra jut. Ha ezt a leckét egy tanórában tanítjuk, akkor az összegezésre két tanórát lehet szánni.

A középkori egyetemes történelem a kerettantervben egy, míg a tankönyvben két tematikai egység: az egyik a kora és a virágzó középkor, a másik a késő középkor. Ez a beosztás lehetővé teszi, hogy könnyebben lehessen a magyar és az egyetemes történelem korszakait egymással összefüggésben, párhuzamban tanítani.

A kerettantervben kiemelten szereplő fejlesztési követelményekre (ismeretszerzés, tanulás; kritikai gondolkodás; kommunikáció; tájékozódás időben és térben) csak egy-egy példát írunk leckénként (kivéve a kétórás feldolgozás esetén), így meghagyva a tanárnak a választás lehetőségét a tankönyv sokszínű kínálatából.

A megjegyzés rovatban feltüntettük azokat a tartalmakat, melyeket már 7. évfolyamon vagy az adott tanév korábbi leckéjében tanultak a tanulók, és amelyekre, mint előzetes tudásra – reményeink szerint – építeni lehet a téma feldolgozása során. Más betűmérettel és típusal

jelöltük a hat évfolyamos képzésű osztályok előzetes tudásának számító általános iskolai ismereteket, illetve a nyolc évfolyamos képzésnél az 5-6. osztályos társadalmi, állampolgári és gazdasági ismereteket. Pl. *(Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek felidézése [nyolc évfolyamos képzés esetén]: a történelem korszakolása).*

Az összegezésre, a számonkérésre és az év végi tematikus rendszerezésre külön tanórák vannak. Természetesen ez a tananyagbeosztás csak javaslat, melytől a tanár eltérhet. A megjegyzések rovatokat többnyire üresen hagytuk a tanmenetet használó tanár számára.

A tanmenetben feltüntettük a leckékben előforduló fogalmak, nevek, évszámok és földrajzi nevek (topográfia) közül azokat, amelyek a kerettantervben is szerepelnek. (A leckék természetesen ennél valamivel nagyobb lexikai anyagot tartalmaznak.)

A tanmenetet úgy készítettük, hogy építeni lehessen a 7. évfolyam már megismert kerettantervi fogalmaira és adataira is, melyek – véleményünk szerint – szükségesek az új lecke feldolgozásához. Ezeket az elemeket mindig a következő jelzések között soroltuk fel: <...>.

Egy-egy témánál olyan lexikai adatok is megjelenhetnek, amelyek a kerettantervben csak egy későbbi témakörben szerepelnek a követelmények között. Ezeket így jelöltük: [...].

A 2012-es kerettanterv újdonságának számító értelmező és tartalmi kulcsfogalmak is szerepelnek a tanmenetben. Ezeknek az elemeknek a döntő többségét, már az előző tanévben megismerték a tanulók.

Dőlt betűvel szedtük azokat a fogalmakat és adatokat, melyek a tanév során már korábban (pl. korábbi leckében, témakörben) is szerepeltek, és ismét megjelennek.

A tanmenetjavaslatban használt rövidítések:

F: a leckében kialakításra kerülő fogalmak

N: a leckében szereplő fontosabb személyek

É: évszámok

T: topográfia

ÉK: értelmező kulcsfogalmak

TK: tartalmi kulcsfogalmak

A tanmenetjavaslatban használt jelölések:

<...>: a 7. évfolyamon megismert kerettantervi fogalmak és adatok, melyek – véleményünk szerint – szükségesek az új lecke feldolgozásához, pl. <ókor> (1. óra).

[...]: olyan fogalmak és adatok (évszámok, nevek, földrajzi nevek), amelyek a kerettanterv szerint csak egy későbbi témakörben szerepelnek a követelmények között, pl. [regálé] (26–27. óra).

*: a nyolc évfolyamos képzés esetén javaslat a lecke két órára történő felosztására, pl. a 7. lecke.

Dőlt betű: azok a fogalmak és adatok, melyek a tanév során már korábban (pl. korábbi leckében, témakörben) is szerepeltek és ismét megjelentek, pl. *hűbériség* (5. óra), <*zsinat*> (41. óra).

(Dőlt betű): a hat évfolyamos képzésű osztályok előzetes tudásának számító általános iskolai ismeretek, illetve a nyolc évfolyamos képzésnél az 5–6. osztályos társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek, pl. *(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: egy középkori város: Buda. / Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek felidézése [nyolc évfolyamos képzés esetén]: a középkori Buda).*

Tananyagbeosztás és tanmenetjavaslat

I. A kora és a virágzó középkor

A tanuló látja, hogy a középkorban a változások a későbbi korokhoz képest lassúak, s késéssel és hosszabb távon fejtik ki hatásukat az emberek életviszonyaira és életmódjára. Nyomon követi a középkori keresztény vallásos világkép módosulását. Az európai fejlődés mozgatórugóiként értékeli az egyéni érdekelttség kiterjedését, a hatalommegosztás elvének megjelenését az egyházi és a világi, illetve a központi és a helyi hatalom között. Érti a keresztény vallás szerepét Európa hatalmi és szellemi expanziójában, ismeri az egyház társadalomépítő és -szabályozó tevékenységét. Tudatosítja az iszlám vallás civilizációformáló szerepét. Megismeri a vallási intolerancia kérdéskörét.

Felméri a városokat megillető közösségi szabadságjogok és az önkormányzatiság értékét. Feltárja a középkori keresztény civilizáció örökségét és kimutatja a középkori városi civilizáció továbbélését a modern európai civilizációban. Felismeri a termelés új szervezeti formáinak társadalomformáló hatását. Különböző szempontok alapján összehasonlítja Európát eltérő gazdasági fejlődésű régióit.

Képes írott és hallott szövegekből tételmondatokat kiemelni, szövegeket tömöríteni és átfogalmazni. Képes többféle képpen értelmezhető szövegek jelentésrétegeinek a feltárására. Képes történelmi helyzetek dramatizálására.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
1.	1. A „sötét” középkor	F: középkor, <ókor> É: <476 (a Nyugatrómai Birodalom bukása), 313 (a milánói ediktum)>, ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság TK: életmód	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 4. forrás (Melyek a középkor kezdő és végpontjai? Milyen alapon és szempontok alapján határozták meg ezeket a végpontokat? Hogyan osztották fel a középkort? Mely területekre igaz az ábrán látható korbeosztás?)	A 7. osztályban tanultak felidézése: <i>az antik civilizáció felbomlása.</i> (Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek felidézése [nyolc évfolyamos képzés esetén]: a történelem korszakolása.)
2.	2. Új királyságok a Nyugatrómai Birodalom romjain	F: kancellária, grófság N: Karolingok, Nagy Károly É: 732 (a frankok győzelme az arabok felett), 800 (Nagy Károly császárrá koronázása), 843 (a verduni szerződés) T: Frank Birodalom, Verdun ÉK: okok és következmények TK: migráció, monarchia (királyság, császárság), államszervezet, közigazgatás, birodalom	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 11. forrás (Mely központi hivatalok jöttek létre? Melyek voltak a közigazgatási egységek, kik álltak az élükön és milyen feladatokat láttak el? Hogyan ellenőrizte az uralkodó a közigazgatást?)	A 7. osztályban tanultak felidézése: <i>a népvándorlás.</i> (Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: Nagy Károly.)
3-4.	3. A mezőgazdaság fejlődése és a társadalom átalakulása Nyugat-Európában	F: feudalizmus, hűbériség, hűbérúr, hűbéres, vár, jobbágy, robot, majorság, uradalom, önellátás, nyomásos gazdálkodás ÉK: <i>változás és folyamatosság, okok és következmények</i> TK: társadalom, társadalmi csoportok, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, falu, gazdaság, gazdasági tevékenység	<i>Kommunikáció:</i> 7. forrás (Mutassa be az ábra alapján a háromnyomásos rendszer működését! Gyűjtse össze a jobbágyi szolgáltatásokat, s mutassa be ezek változásait!) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 9. forrás (Gyűjtse ki a hűbéri kapcsolatot ábrázoló részeket! Hogyan érzékelteti a rajzoló, hogy a hűbéri rend öröktől fogva létezik?)	Az egyik tematikai egység az uradalom és a mezőgazdasági technika; a másik a hűbériség és a jobbágyosság jellemzői.

5.	4. A francia és az angol hűbériség	F: hűbériség, hűbérúr, hűbéres É: [1215 (a Magna Charta kiadása)] ÉK: okok és következmények TK: monarchia (királyság), állam, szuverenitás	Kritikai gondolkodás: 15. forrás (Mennyiben tér el az angol hűbériség a Nyugat-Európában megismert modellettől (18. oldal)? Melyik rendszer nyújt nagyobb mozgásteret a királyi hatalom számára? Indokolja választát!)	Előzetes tudás: a 3. lecke „A hűbériség kialakulása” című fejezete. Olvasmány: Egy kivételes női életút – Aquitániai Eleonóra.
6.	5. Keletrómai Birodalomból Bizánci Birodalom	N: Justinianus T: Bizánci Birodalom ÉK: változás és folyamatos-ság TK: gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, adó, birodalom, állam, vallás, kultúra	Tájékozódás időben és térben: 15. forrás (Tekintse át Bizánc kora középkori történetét a térkép alapján! Mely népek támadták a birodalmat ebben az időszakban?)	A 7. osztályban tanultak felidézése: az antik civilizáció felbomlása. Olvasmány: Képrombolás Bizáncban.
7.	6. Az iszlám térhódítása	F: iszlám, Korán, kalifa, <despotizmus> N: Mohamed próféta É: 622 („Mohamed futása”, a muszlim időszámítás kezdete) T: Mekka, Arab Birodalom ÉK: történelmi idő, okok és következmények TK: gazdasági tevékenység, életmód, vallás, birodalom, államszervezet, közigazgatás, egyeduralom, kultúra, mono-teizmus	Ismeretszerzés, tanulás: 13. forrás (Nézzzen utána, honnan ered a következő kézműipari termékek neve: kordován, damaszt, muszlin!)	A 7. osztályban tanultak felidézése: a zsidó-keresztény hagyomány. (Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: az iszlám alapvető tanításai.) Olvasmány: Avicenna.
8–9.	7. Egyház a középkori Európában*	F: római katolikus egyház, ortodox egyház, pápa, szerzetes, kolostor, kódex, bencés rend, cölíbatús, <püspök, zsinat> N: Nursiai Szent Benedek É: 1054 (a nagy egyházszakadás) T: Egyházi (Pápai) Állam, <Konstantinápoly, Róma> ÉK: változás és folyamatos-ság TK: életmód, gazdasági tevékenység, vallás, kultúra, mono-teizmus	Kritikai gondolkodás: 8. forrás (Milyen jellegű különbségek alakultak ki a két keresztény felekezet között?) Kommunikáció: 16. forrás (Kövesse nyomon a szerzetes napirendjét, és azonosítsa a különböző tevékenységek helyszíneit! Készítsen alaprajzot a kolostorról, és tüntesse fel rajta az egyes helyiségeket!)	Az egyik tematikai egység az egyház keleten és nyugaton, az egyházszakadás; a másik a szerzetesi mozgalom, az egyházi reform. Ha a leckét nem bontjuk két részre, akkor az összegezésre számhatunk két tanórát* A 7. osztályban tanultak felidézése: a kereszténység születése, tanításai és a korai egyházszervezet.
10.	8. A császárság és a pápaság küzdelme	F: investitúra, inkvizíció, eretnokség, koldulórendek N: VII. Gergely, IV. Henrik É: 962 (a Német-római Császárság létrejötte), 1075 (az investitúraharc kezdete), 1122 (a wormszi konkordátum, az investitúraharc első szakaszának lezárása) T: Egyházi (Pápai) Állam, Német-római Birodalom ÉK: történelmi forrás, okok és következmények TK: politika, állam, államforma, vallás	Kritikai gondolkodás: 6. forrás (Készítsen táblázatot a pápa követeléseiről a szöveg alapján! Állapítsa meg, hogy a szövegben szereplő pontok közül melyik sérti a császár jogait! Magyarázza meg miért!)	

11.	9. A kereszties hadjáratok	F: kereszties hadjáratok É: 1096–1099 (az első kereszties hadjárat) T: Szentföld, <Jeruzsálem> ÉK: okok és következmények TK: politika, állam, vallás	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 5. forrás (Kövesse nyomon az első kereszties hadjárat útvonalát! Mely tényezők jelölték ki a seregek vonulását!)	Ebben a leckében feldolgozható az <i>Egy lovagrend tündöklése és bukása</i> című önálló olvasmány vagy annak bizonyos része.
12–13.	10. A középkori város születése és jellemzői	F: középkori város, városi önkormányzat, céh, levantei kereskedelem, Hanza T: Velence, Firenze ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények TK: életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági szereplők, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac	<i>Kommunikáció:</i> 2. forrás (Ismertesse a grafika alapján a szövöszék működését! Mi tette hatékonyabbá?) <i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 9. forrás (Gyűjtse össze, hogy a dokumentum a kézművesek életének mely területeit szabályozza! Készítsen erről táblázatot a füzetébe! Mely célok elérését szolgálják a rendelkezések? Nézzon utána, mit jelent az atyamesster és a vecsernye kifejezés!)	Az egyik tematikai egység a technikai forradalom és a város; a másik a céhek és a kereskedelem. (Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: a középkori városok.) Olvasmány: Az Adria királynője: Velence.
14.	11. Közép-Európa kialakulása és jellemzői	F: hospes T: Német-római Birodalom ÉK: változás és folyamatosság TK: állam, államforma, államszervezet, birodalom, szuverenitás	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 1. forrás (Határozza meg az ábra alapján Közép-Európa fogalmát! Milyen összetevők jellemezhetnek egy történelmi régiót? Melyik irányban élesebbek, s merre elmosódottabbak Közép-Európa határai? Mi lehet ennek az oka?)	Előzetes tudás: 8. lecke „A Német-római Császárság létrejötte” című fejezete. Olvasmány: Svájc.
15.	12. Kelet Európa és a Mongol Birodalom	ÉK: változás és folyamatosság TK: állam, birodalom	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 11. forrás (Keresse meg a térképen Karakorumot! Milyen fejlettségű városra utal a rekonstrukció!)	Olvasmány: Dzsingisz kán; Marco Polo.
16.	Összegezés*	ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, történelmi forrás, okok és következmények TK: társadalom, társadalmi csoportok, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, migráció, életmód, város, falu, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági szereplők, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, politika, állam, államforma, monarchia (királyság, császárság), államszervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás, monoteizmus, kultúra	<i>Ismeretek alkalmazása:</i> 1. forrás (Mutassa be az ábra alapján a fogalom jelentéstartalmait! Hogyan változik a fogalom térben és időben?)	Ha a 7. leckét nem bontjuk két részre, akkor az összegezésre szánhatunk két tanórát.*

17.	Ellenőrző, számonkérő óra			
II. A magyar őstörténet és az Árpádok kora				
<p>A tanuló tudja, hogy a magyar őstörténetben sok a vitatott kérdés és feltételezés, mert kevés és töredékes a rendelkezésre álló forrás, így a különböző szaktudományok kutatási eredményei egymásnak is ellentmondhatnak. Felismeri a források alapján, hogy a környező népekkel való kapcsolatai erősítették a magyarság alkalmazkodó képességét, az új ismeretek elsajátítását, ami feltétele volt a magyar nép fennmaradásának.</p> <p>Megérti az államalapítás történelmi jelentőségét. Belátja, hogy az egyházszervezés és a vármegyerendszer kialakítása évszázadokra meghatározta a Magyar Királyság fejlődését. Tudja, hogy az Árpád-korban megszilárdult a keresztény magyar állam. Megismeri és értékeli a legjelentősebb Árpád-házi uralkodók tevékenységét. A források elemzésével képes következtetni a társadalmi változások és a törvények közötti összefüggésekre. Ismeri a tatároktól elszenvedett vereség okait és a tatárjárás társadalmi és politikai következményeit. Látja, hogy kultúránk tükrözi a magyarság Európához való viszonyát.</p>				
Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
18.	13. Gesztáink, eredetmondáink	F: kódex ÉK: történelmi források, tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont TK: kultúra	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 6. forrás (Milyen „történelmhamisításról” ír Kézai? Mi volt a hamisítás oka?)	(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: mondák, krónikák és történetek a magyarság eredetéről.)
19.	14. Az őstörténeti kutatás nehézségei	F: nyelvrokonság, hunok, finnugor, őstörténet N: Anonymus ÉK: történelmi források, tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont TK: életmód, politika, vallás, kultúra	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 2., 3. és 4. forrás (Nézzon utána, melyek a közös vonások a két emlékműben?)	Olvasmány: Orientalisztika.
20.	15. Népünk vándorlása a sztyeppén	F: őshaza, félnomád életmód, nagycsalád, törzs, törzsszövetség, fejedelem, kettős fejedelemség T: Urál, Magna Hungaria, Baskíria, Kazár Birodalom, Levédia, Etelköz ÉK: változás és folyamatosság, tények és bizonyítékok TK: migráció, életmód, társadalom, gazdasági tevékenység, erőforrás, birodalom	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 12. forrás (Milyen életmód jellemezte őseinket? Indokolja állítását! Becsülje meg őseink létszámát!)	(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: mondák, krónikák és történetek a magyarság vándorlásáról) Olvasmány: Julianus barát.
21.	16. Benyomulás a Kárpát-medencébe – a honfoglalás	F: honfoglalás, kalandozások N: Árpád É: 895–900 (a honfoglalás), 907 (a pozsonyi csata) T: Vereckei-hágó, Kárpát-medence, Pozsony ÉK: történelmi források, tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont TK: migráció, erőforrások, politika, állam, birodalom	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 10. forrás (Kövesse a honfoglalás menetét! Hány szakaszban történt, melyek e szakaszok területi vonatkozásai? Hol zajlottak jelentősebb összecsapások az új haza biztosítása érdekében?)	
22.	17. A kalandozásoktól az államalapításig	F: kalandozások, félnomád életmód, törzs, fejedelem, érsekség N: Géza fejedelem, I. (Szent) István, Koppány	<i>Kommunikáció:</i> 18. forrás (Nevezze meg a paláston látható hatalmi jelvényeket (hármat)! Hasonlítsa össze István koronáját a	(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: Géza fejedelem.)

		<p>É: 955 (az augsburgi csata), 972–997 (Géza fejedelemsége), 997/1000–1038 (I. /Szent/ István uralkodása)</p> <p>T: Augsburg, Esztergom</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, életmód, politika, monarchia (királyság), szuverenitás, vallás, monoteizmus, vallásüldözés</p>	<p>későbbi Szent Koronával! Nézzzen utána az interneten a különbség okának!</p>	
23–24.	18. Szent István műve: az államalapítás	<p>F: királyi vármegye, ispán, nádor, egyházmegye, érsekség, királyi tanács, tized, várjobbágy, szerviens, bencés rend</p> <p>N: I. (Szent) István</p> <p>É: 997/1000–1038 (I. /Szent/ István uralkodása)</p> <p>T: Pannonhalma, Esztergom, Székesfehérvár, Erdély</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, történelmi források, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: politika, állam, államforma, monarchia (királyság), államszervezet, adó, törvény, közigazgatás, szuverenitás, vallás</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>1. forrás (Milyen birtokok voltak a királyi vármegye területén? Milyen volt ezek aránya? Mi volt a szerepük a várirtokoknak, és mi az udvarirtokoknak?)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>8. forrás (Fogalmazza meg röviden, miről rendelkezik a törvény két idézett pontja? Magyarozza meg az intézkedések okait, hátterét!)</p>	<p>Az egyik tematikai egység a királyi vármegyék; a másik az egyházszervezet.</p> <p>(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: Szent István.)</p>
25.	19. Az új rend megszilárdítása	<p>F: egyházmegye, kolostor</p> <p>N: I. (Szent) László, Szent Gellért</p> <p>É: 1077–1095 (I. /Szent/ László uralkodása)</p> <p>T: Horvátország</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, történelmi források, interpretáció</p> <p>TK: társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, migráció, életmód, politika, állam, törvény, vallás, vallásüldözés</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>9. és 10. forrás (Nézzzen utána magyar mondákban a történetnek, és készítsen a Képes Krónikához és grafikához magyarázó szöveget!)</p>	<p>I. László törvényeinek forráselemzésére a 26. órán, Kálmán törvényeinek elemzése során visszatérünk.</p> <p>(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: Szent László.)</p>
26–27.	20. A viharos XII. század*	<p>F: kancellária, hospes, [regálé], szászok, Szent Korona</p> <p>N: Könyves Kálmán, III. Béla, Anonymus</p> <p>É: 1095–1116 (Könyves Kálmán uralkodása)</p> <p>T: Dalmácia, Erdély</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, történelmi források, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés,</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>6. forrás (Sorolja fel, miről rendelkeznek az idézett törvények! Milyen cselekedeteket büntetnek, és mi a büntetésük? Hasonlítsa össze e szempontok alapján Kálmán és László tankönyvben idézett törvényeit! Készítsen összehasonlító táblázatot!)</p>	<p>Az első tematikai egység Könyves Kálmán, a feldolgozás során <i>László és Kálmán törvényeinek összehasonlítására is sor kerül (forrásfeldolgozás)</i>; a másik tematikai egység az ismétlődő trónviszályok, III. Béla, a magyar gazdaság és népesség. Ha a leckét nem bontjuk két részre, akkor az összegezésre</p>

		<i>migráció, életmód, népese- dés, politika, törvény, város, termelés, gazdasági szerep- lők, kereskedelem, pénzgaz- dálkodás, piac, vallás</i>	<i>Kommunikáció:</i> 11. forrás (Mutassa be a kép alapján az Árpád-kori ház jellegzetességeit! Mely té- nyezők határozzák meg egy történelmi időszakban a lakó- helyek jellemzőit?)	szánhatunk két tanórát* (Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: Könyves Kálmán.) Olvasmány: Istenítéle- tek és boszorkányok.
28–29.	21. Az Aranybulla	F: bán, várjobbágy, szerviens, Aranybulla, ellen- állási jog, székelyek, vajda N: II. András É: 1205–1235 (II. András uralkodása), 1222 (az Arany- bulla kiadása) T: Székesfehérvár ÉK: változás és folyamatos- ság, történelmi források, interpretáció TK: társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, politika, törvény, gazdasági válság, kereskedelem, pénz- gazdálkodás, piac	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 6. forrás (Határozza meg a két fogalom tartalmát és egymáshoz való viszonyát!) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 9. forrás (Azonosítsa a grafi- kán az egyes társadalmi réte- geket!)	Az első tematikai egy- ség az új berendezkedés és kárvallottjai; a másik az Aranybulla és utóéle- te. Így lehetőség van az Aranybulla részletes forrásfeldolgozására.
30.	22. A tatárjárás	F: tatárok, kunok N: IV. Béla É: 1235–1270 (IV. Béla uralkodása), 1241–1242 (a tatárjárás) T: Dalmácia, Muhi ÉK: változás és folyamatos- ság, történelmi nézőpont TK: migráció, erőforrások, politika, állam, szuverenitás	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 10. forrás (Értékelje a ma- gyarok taktikáját! Mutassa be a szekérvár szerepét! Vesse össze az eseményeket a Brenta mentén zajló ütközet- tel [102. oldal]!)	(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: IV. Béla)
31.	23. A tatárjárás következményei	F: nemesi vármegye, familia- ritás, báró, nemes N: IV. Béla É: 1235–1270 (IV. Béla ural- kodása) T: Buda ÉK: változás és folyamatos- ság, város, interpretáció, történelmi nézőpont TK: népességfogyás, népes- ségrobbanás, migráció, tár- sadalmi mobilitás, erőforrás- ok, közigazgatás	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 11. forrás (Milyen változás kezdődött el ezzel a magyar államszervezetben? Értékelje az oklevélben szereplő tiszt- ség tevékenységét és haté- konyságát a familiaritást bemutató ábra [9.] ismereté- ben!)	
32.	24. A tartományúri hatalom kibontako- zása	F: familiaritás, báró, nemes, [tartományúr] É: 1301 (az Árpád-ház kiha- lása) ÉK: változás és folyamatos- ság TK: politika, állam, monarc- hia (királyság), államszerve- zet, vallás	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 3. forrás (Kövesse nyomon a családfán a XIII. századi trónviszályokat! Nézzen utána az interneten, mely családokkal volt nőági kap- csolata az Árpádoknak!)	Olvasmány: Szent Mar- git.

33.	25. Művelődés és mindennapok az Árpád-korban	F: táltos, szerzetes, kolostor, kódex, bencés rend, koldulórendek, kancellária, [egyetem] ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi források TK: gazdasági tevékenység, állam, közigazgatás, vallás, kultúra	Tájékozódás időben és térben: 6. forrás (Kövesse nyomon időrendben a szerzetesrendek megjelenését Magyarországon!)	Ebben a leckében feldolgozható <i>A magyar alapítású rend: a pálosok</i> című önálló olvasmány vagy annak egy része (a 23. lecke után szerepel). Az Árpád-kor építésze az egyetemes történelemmel való szinkron miatt a IV. fejezet 45. leckéjébe került.
34.	Összegezés*	ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi források, tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont TK: társadalom, társadalmi csoportok, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, népességrobbanás, népességfogyás, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági szereplők, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, monarchia (királyság), államszervezet, törvény, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás, monoteizmus, vallás-üldözés, kultúra	Ismeretek alkalmazása: 3. forrás (Kövesse nyomon a méltóság kialakulásának és változásának menetét! Melyek a nádor feladatkörei?)	Ha a 20. leckét nem bontjuk két részre, akkor az összegezésre szánhatunk két tanórát.* Ha az összegezésre két órát szánunk, az egyik lehet múzeumlátogatás vagy múzeumi óra is (pl. a Magyar Nemzeti Múzeumban vagy Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban).
35.	Ellenőrző, számonkérő óra			

III. A késő középkor

A tanuló ismeri azokat a természeti, demográfiai, társadalmi és politikai tényezőket, amelyek a virágzó középkor társadalmát és hatalmi berendezkedését megváltoztatták. Tudja, hogy a népsűrűség eloszlásából egy területen sokféle következtetést le lehet vonni (pl. a gazdaság fejlettségéről, a városiasodás mértékéről, a háborús pusztításokról). Érti, hogy Nyugat-Európában a válságkorszak után mely tényezők vezettek a fellendüléshez. Azonosítja a rendiséget, mint a modern állam középkori gyökerét. Látja, hogyan változott meg az Európai régiók helyzete ebben a korszakban. Tisztában van az Oszmán Birodalom gyors térnyerésének okaival.

Felismeri, hogy a középkor építészeti stílusaira az egyház helyzete, a vallásos gondolkodás változása és a technikai fejlődés egyaránt hatással volt. Tisztában van a középkori egyetemek szerepével. Értékeli a humanizmus örökségét a modern ember gondolkodásmódjában. Felismeri a könyvnyomtatás kulturális és politikai jelentőségét. Képes bemutatni a középkori társadalom különböző csoportjainak életmódját.

Képes írott és hallott szövegekből tételeket kiemelni, szövegeket tömöríteni és átfogalmazni. Képes többféle leképpén értelmezhető szövegek jelentésrétegeinek a feltárására. Képes történelmi helyzetek dramatizálására.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
36.	26. Éghajlat és történelem	F: középkor ÉK: történelmi idő, okok és következmények TK: népesedés, népesség-robbanás, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 4. forrás (Készítsen az adatok alapján ábrát [grafikont vagy oszlopdiagramot]! Keresse az ábrán jelentősebb kilengéseket! Mely természeti és egyéb történelmi folyamatokat fedezhet fel a változások mögött?)	
37.	27. Gazdasági válság és fellendülés Nyugat-Európában	F: antijudaizmus, járványok, könyvnyomtatás, <i>levantei kereskedelem, Hanza</i> N: Gutenberg É: XV. század közepe (a könyvnyomtatás kezdete) ÉK: változás és folyamatos-ság, okok és következmények TK: társadalom, lesüllyedés, népesedés, életmód, gazdasági tevékenység, erőforrások, gazdasági szereplők, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, gazdasági válság, vallásüldözés	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 3. forrás (Keresse meg az összefüggéseket az egyes tényezők között! Melyek az emberi tevékenység következtében fellépő és melyek az attól független okok?)	Olvasmány: Gutenberg. Ebben a leckében feldolgozható <i>A zsidóság a középkori Európában</i> című önálló olvasmány vagy annak egy része.
38–39.	28. Társadalmi és politikai változások Nyugaton. A rendiség kialakulása*	F: rendi monarchia, királyi tanács É: 1215 (a Magna Charta kiadása) ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi forrás, okok és következmények TK: társadalmi csoportok, társadalmi mobilitás, fel-emelkedés, gazdaság, adó, állam, államforma, hatalmi ágak, monarchia (királyság), államszervezet	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 4. forrás (Gyűjtse össze az oklevél kiadásához vezető sérelmeket! Állapítsa meg, mely társadalmi csoportokat érintenek ezek! Határozza meg, hogy a dokumentum mely ügyekben korlátozza az uralkodót! Magyarázza meg, hogy miért tartják e dokumentumot az angol rendi kormányzáshoz vezető út első állomásának!)	Az egyik tematikai egység a rendi gondolkodás kialakulása és az angol rendiség; a másik a francia rendiség és a rendi dualizmus. Ha a leckét nem bontjuk két részre, akkor az összegezésre szánhatunk két tanórát.* Olvasmány: A skót koronázókő (scone-i kő).
40.	29. Nyugat-Európa hatalmi viszonyai a XIV–XV. században	F: reconquista (rekonkvizta) É: 1453 (a százéves háború vége) T: Arab Birodalom ÉK: okok és következmények TK: politika, állam, monarchia (királyság), szuverenitás, vallás	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 3., 4., 5. és 6. forrás (Mutasson be a négy térképvázlat alapján a háború menetét! A háború mely földrajzi sajátosságai olvashatók le a térképekről? Hogyan hatottak ezek a küzdelmekre?)	
41.	30. Közép-Európa a XIV–XV. században	F: huszitizmus, rendi monarchia, hospes, [egyetem], <zsinat> N: Husz János, [Luxemburgi Zsigmond] T: Német-római Birodalom	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 7. forrás (Mennyiben igazolja a kép Csehország XIV. századi fejlődését?)	

		<p>ÉK: okok és következmények TK: társadalmi csoportok, felemelkedés, lesüllyedés, gazdaság, politika, állam, szuverenitás, vallásüldözés</p>		
42.	31. Lengyelország és Kelet-Európa a XIV–XV. században	<p>F: perszonálunió, rendi monarchia, [egyetem], tatárok, ortodox egyház, <despotizmus>, N: [I. (Nagy) Lajos] T: [Oszmán Birodalom] ÉK: változás és folyamatos-ság, okok és következmények TK: társadalmi csoportok, felemelkedés, lesüllyedés, politika, állam, szuverenitás, birodalom, egyeduralom, államszervezet, monarchia (császárság)</p>	<p>Ismeretszerzés, tanulás: 2. és 3. forrás (Mikor avatták szentté Hedviget? Nézzen utána az interneten Hedvig szerepének a magyar és a lengyel nép kapcsolatában!)</p>	
43.	32. Az Oszmán Birodalom kialakulása és felépítése	<p>F: szultán, szpáhi, janicsár, <despotizmus>, iszlám, kalifa ÉK: változás és folyamatos-ság, okok és következmények TK: társadalmi csoportok, életmód, erőforrások, adó, államforma, egyeduralom, államszervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás</p>	<p>Kritikai gondolkodás: 16. forrás (Bizonyítsa be az ábra alapján, hogy az Oszmán Birodalom felépítése a hódítást szolgálta!)</p>	
44.	33. Az Oszmán Birodalom világbirodalomává válása	<p>N: II. Mohamed, [Luxemburgi Zsigmond] É: 1389 (az első rigómezei ütközet), 1453 (Konstantinápoly elfoglalása), [1396 (a nikápolyi csata)] T: Oszmán (Török) Birodalom, Rigómező, [Nikápoly] ÉK: történelmi idő, változás és folyamatos-ság TK: politika, állam, egyeduralom, birodalom, szuverenitás</p>	<p>Tájékozódás időben és térben: 12. forrás (Kövesse nyomon az Oszmán Birodalom térnyerését! Hogyan változtak meg a XV. század végére az erőviszonyok?)</p>	
45.	34. A román, a gótikus és a reneszánsz építészet	<p>F: román stílus, gótika, reneszánsz, humanizmus N: Leonardo da Vinci T: Firenze ÉK: történelmi idő, változás és folyamatos-ság TK: társadalom, életmód, vallás, kultúra</p>	<p>Ismeretszerzés, tanulás: 14. forrás (Ismerje fel a reneszánsz építészeti jegyeket a dóm épületén! Nézzen utána az interneten a kupola építéstörténetének! Milyen technikai problémákat kellett megoldani?)</p>	
46.	35. A középkor művelődése	<p>F: skolasztika, egyetem N: Aquinói Szent Tamás, [Arisztotelész] ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi forrás</p>	<p>Kritikai gondolkodás: 4. forrás (Mit sugall a kép Szent Tamás szerepéről? Ezt milyen eszközökkel éri el?)</p>	Olvasmány: A kódexek.

47.	36. Élet a középkorban	F: lovag, könyvnyomtatás, jobbágy ÉK: változás és folyamatosság, okok és következmények TK: társadalom, migráció, életmód, város, falu, gazdasági tevékenység, vallás, kultúra	<i>Kommunikáció:</i> 7. forrás (Mutassa be a kép alapján a lovagi torna menetét! Sorolja fel a lovagi fegyverzet részeit!)	(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: a lovagi életmód és eredmények.)
48.	Összegezés*	ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, történelmi forrás, okok és következmények TK: társadalom, társadalmi csoportok, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, népességrobbanás, migráció, életmód, város, falu, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági szereplők, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, hatalmi ágak, egyeduradalom, monarchia (királyság, császárság), államszervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás, monoteizmus, vallás-üldözés, kultúra	<i>Ismeretek alkalmazása:</i> 3. forrás (Értelmezze az ábrán szereplő tényezőket! Keressen más szempontokat is [pl. igazságszolgáltatás]!)	Ha a 28. leckét nem bontjuk két részre, akkor az összegezésre szánhatunk két tanórát.*
49.	Ellenőrző, számonkérő óra			

IV. Magyarország a vegyesházi királyok korában

A tanuló megismeri és értékelné tudja a kor jelentős uralkodóit és tevékenységüket. Tudja bizonyítani példákat bemutatásával, hogy a Magyar Királyság Közép-Európa egyik jelentős hatalma volt, és sorsa több ponton összekapcsolódott a környező államok és Nyugat-Európa fejlődésével. Megérti a királyi hatalom súlyának a változása és a gazdasági és társadalmi folyamatok közötti összefüggéseket. Belátja, hogy a törvények egyrészt reagálnak a társadalmi változásokra, másrészt előidézik a hatalom számára kívánatos változásokat. Be tudja mutatni az árutertermelés és pénzgazdálkodás, valamint a rendiség szerepét. Ismeri a középkori magyar kultúra legfontosabb értékeit. Képes áttekinteni az ország demográfiai helyzetének és etnikai összetételének változásait, ismeri az ezekre ható legfontosabb eseményeket. Ismeri a középkori Magyarország gazdaságának legfőbb jellemzőit.

Felismer néhány történelmi párhuzamot és analógiát az európai és a magyar történelem között (pl. a reneszánsz esetében vagy a királyi hatalom jellemzői alapján).

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
50.	37. A Szent Korona és az ország	F: Szent Korona, rendi monarchia N: I. (Szent) István, [Luxemburgi Zsigmond] ÉK: változás és folyamatosság, történelmi források, interpretáció TK: társadalmi csoportok, politika, állam, államforma, hatalmi ágak, monarchia (királyság), szuverenitás, kultúra	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 3. forrás (Mi volt a szerepe a koronának Szent István koronázási szertartásában? Kitől kapta István a forrás szerint a koronáját? Mi ennek a jelentősége?)	
51–52.	38. A királyi hatalom helyreállítása	F: tartományúr, bandérium, honorbirtok, aranyforint, regálé, harmincad, kamara haszna, kapuadó, szabad királyi város, bányaváros, mezőváros N: I. Károly, Csák Máté É: 1308–1342 (I. Károly uralkodása), 1335 (a visegrádi királytalálkozó) T: Körmöcbánya, Besztercebánya, Visegrád ÉK: változás és folyamatosság, tények és bizonyítékok TK: társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, város, termelés, erőforrások, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, monarchia (királyság), szuverenitás	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 2. forrás (Nevezze meg a tartományurakat, és határozza meg, hogy az ország mely területeit birtokolták! Milyen bel-és külpolitikai lépéseket tett Károly a hatalom megszerzése érdekében?) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 13. forrás (Gyűjtse össze a politikai és gazdasági változtatásokat! Hogyan kapcsolódtak egymáshoz ezek?)	Az egyik tematikai egység a tartományúri hatalom felszámolása, a királyi hatalom politikai alapjai; a másik Károly gazdasági reformjai és külpolitikája. Az első tematikai egységben feldolgozható a 39. lecke <i>Zách Felicián története című olvasmánya.</i> <i>(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: I. Károly.)</i>
53–54.	39. Nagy Lajos, a törvényhozó lovagkirály	F: úriszék, kilenced, ösiség, perszónálunió, egyetem, báró, nemes N: I. (Nagy) Lajos É: 1342–1382 (I. /Nagy/ Lajos uralkodása), 1351 (I. /Nagy/ Lajos törvényei) ÉK: változás és folyamatosság, történelmi források, interpretáció TK: társadalom, társadalmi csoportok, felemelkedés, lesüllyedés, adó, törvény	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 2. forrás (Nézzon utána Toldi és Lajos király kapcsolatának!) <i>Tájékozódás időben és térben:</i> 11. forrás (Kövesse nyomon időrendben a jobbágyi szolgáltatások alakulását! Milyen tendenciát figyelhet meg?)	Az egyik tematikai egység a külpolitika; a másik az 1351-es törvények, ahol mód van részletes forrásfeldolgozásra. <i>(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: I. (Nagy) Lajos.)</i>

55–56.	40. Zsigmond kora*	<p>F: rendi országgyűlés, úri-szék, báró, köznemes, nemesi vármegye, szabad királyi város, bányaváros, mezőváros</p> <p>N: Luxemburgi Zsigmond</p> <p>É: 1387–1437 (Luxemburgi Zsigmond uralkodása)</p> <p>T: Buda</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalmi csoportok, népesedés, migráció, életmód, város, gazdasági tevékenység, kereskedelem, pénzgazdálkodás, államforma, hatalmi ágak, törvény</p>	<p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>9. forrás (Határozza meg az úriszék fogalmát! Hogyan kapcsolódik az úriszék a nemesi vármegyékhez és a nemesség rendjé szerveződéséhez?)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>16. forrás (Vegye sorra a dekrétum intézkedéseit! Állapítsa meg, mi volt a rendelkezések célja! Határozza meg a városi polgárság helyét a korabeli magyar társadalomban!)</p>	<p>Az egyik tematikai egység a trónutódlási problémák, a királyi hatalom helyreállítása, a rendiség kibontakozása; a másik a városfejlődés. (A magyarországi városfejlődést összevethetjük az európaival, feldolgozhatjuk valamilyen kooperatív technikával.) Ha a leckét nem bontjuk két részre, akkor az összegezésre számhatunk két tanórát.*</p> <p>(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: Luxemburgi Zsigmond.)</p> <p>Olvasmány: A budai királyi palota</p>
57–58.	41. A rendi állam harca a törökkel	<p>F: végvárrendszer, telekkatonaság, szászok, vajda, széke-lyek, rendi országgyűlés</p> <p>N: Luxemburgi Zsigmond</p> <p>É: 1396 (a nikápolyi csata)</p> <p>T: Nikápoly, Erdély, Oszmán Birodalom</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, életmód, állam-szervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>5. forrás (Kövesse nyomon a hadjáratokat! Milyen tendenciát észlel? Mutassa be a végvári vonalat, ismertesse működését!)</p> <p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>12. forrás (Mutassa be Erdély rendi felépítését! Hogyan kapcsolódik a rendi felépítés a társadalmi, a vallási és az etnikai tagoltsághoz? Készítsen áttekintő ábrát Erdély vallási és etnikai viszonyairól!)</p>	<p>Az egyik tematikai egység a végvári vonal kiépülése, Magyarországnak és az Oszmán Birodalom erőviszonyainak összehasonlítása; a másik Erdély (rendi, társadalmi, etnikai és vallási felépítése) és a rendiség megerősödése. A második tematikai egységben feldolgozható <i>A széke-lyek</i> című önálló olvasmány vagy annak egy része.</p>
59–60.	42. Hunyadi János, a törökverő	<p>F: kormányzó, báró, bandérium</p> <p>N: Hunyadi János, II. Mohamed</p> <p>É: 1453 (Konstantinápoly elfoglalása), 1443-44 (a hosszú hadjárat), 1444 (a várnai csata, I. Ulászló halála), 1456 (a nándorfehérvári diadal)</p> <p>T: Várna, Nándorfehérvár, Oszmán Birodalom</p> <p>ÉK: történelmi források, tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalmi mobilitás, felemelkedés, adó, politika, állam, államforma, birodalom, szuverenitás</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>1. forrás (Próbálja meghatározni, mely néphez tartozott Hunyadi János! Vegye számba, mely tényezők határozzák meg a kérdésre adott választ!)</p> <p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>12. forrás (Nézzon utána az interneten, úgy történt-e a hőstett, mint az a képen látható! Csökkenti-e ez a várvédők dicsőségét?)</p>	<p>Az egyik tematikai egység Hunyadi János felemelkedése, támadó hadjáratok a török ellen, Hunyadi kormányzósága; a másik a nándorfehérvári diadal. Így lehetőség van a második tematikai egységben <i>a nándorfehérvári diadal feldolgozására Thuróczy János krónikájának segítségével.</i></p> <p>(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: Hunyadi János.)</p>

61–62.	43. Hunyadi Mátyás, a rendek királya	<p>F: rendkívüli hadiadó, füstpénz, regálé, kapuadó, báró, végvárrendszer, rendi országgyűlés, jobbágy</p> <p>N: Hunyadi Mátyás</p> <p>É: 1458–1490 (I. /Hunyadi/ Mátyás uralkodása)</p> <p>T: Buda</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalmi csoportok, népesedés, gazdaság, erőforrások, pénzgazdálkodás, adó, politika, államforma, törvény, államszervezet, szuverenitás</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>8. forrás (Gyűjtse össze, mely erőkkel kellett Mátyásnak uralma megszilárdítása érdekében összecsapni! Mutassa be Mátyás törökellenes harcait! Elemezze a török határon kialakult helyzetet!)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>16. forrás (Csoportosítsa Mátyás jövedelmeit! Mi a változás I. Károly korához képest? Hogyan alakult az adók és a más jellegű regálék aránya?)</p>	<p>Az egyik tematikai egység a trón megszerzése, együtt a rendekkel; a másik a rendek háttérbe szorítása és Mátyás jövedelmei.</p> <p><i>(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: Hunyadi Mátyás.)</i></p>
63.	44. Mátyás, a nagy hatalmú uralkodó	<p>F: fekete sereg, nádor, humanizmus, reneszánsz</p> <p>N: Kinizsi Pál</p> <p>É: 1479 (a kenyérmezei csata)</p> <p>T: Kenyérmező, Bécs, Visegrád, Oszmán Birodalom, Német-római Birodalom</p> <p>ÉK: tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: politika, állam, egyeduralom, monarchia (királyság), birodalom, szuverenitás, kultúra</p>	<p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>18. forrás (Mutassa be az ábra segítségével, hogyan változott Mátyás és a rendek kapcsolata uralkodása során! Mely tényezők befolyásolták ezt a viszonyt?)</p>	
64–65.	45. Művelődés a XIV–XV. századi Magyarországon. Középkori építésztünk	<p>F: egyetem, corvina, román stílus, gótika, reneszánsz</p> <p>T: Buda</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi források, tények és bizonyítékok, történelmi nézőpont</p> <p>TK: migráció, életmód, város, kultúra</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>21. forrás (Gyűjtsön a szövegből jelzőket, amelyek Mátyás udvarát jellemzik! Mi volt a fényűző udvar szerepe Mátyás külpolitikájában?)</p>	<p>Az egyik tematikai egység az oktatás, történetírás és történetírók; a másik az építészet, a budai királyi vár és Mátyás udvara.</p> <p>A téma feldolgozható múzeumlátogatás vagy múzeumi óra keretében is.</p> <p><i>(Az általános iskolában tanultak felidézése [hat évfolyamos képzés esetén]: egy középkori város: Buda. / Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek felidézése [nyolc évfolyamos képzés esetén]: a középkori Buda)</i></p>
66.	46. Magyarország népessége a középkorban	<p>ÉK: változás és folyamatos-ság, tények és bizonyítékok</p> <p>TK: népesedés, migráció, életmód, város, vallás, kultúra</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>6. forrás (Kövesse nyomon a térképen a XI. századhoz képest bekövetkező népességi változásokat! Gyűjtse össze a folyamatot befolyásoló tényezőket!)</p>	<p><i>(Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek felidézése [nyolc évfolyamos képzés esetén]: Magyarország népessége régen.)</i></p>

67.	47. Magyarország gazdasága a középkorban	<p>F: nyomásos gazdálkodás, bányavárosok</p> <p>T: Erdély, Körmöcbánya, Besztercebánya</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság</p> <p>TK: népesedés, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági szereplők, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó</p>	<p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>9. forrás (Mutassa be a földművelés és az állattenyésztés térbeli sajátosságait! Értékelje Magyarország mezőgazdasági adottságait! Mely tényezők határozták meg a fokgazdálkodás lehetőségeit?)</p>	
68.	Összegezés*	<p>ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi források, tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági szereplők, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, hatalmi ágak, egyeduralom, törvény, monarchia (királyság), államszervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás, kultúra</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>Összegezés 3. forrás (Készítsen a korszak egészén átívelő tematikájú vázlatokat [pl. gazdaság, városfejlődés, egyház, a nemesség változásai, oktatás, külpolitika], majd ezek alapján a tankönyvi ábrákhoz hasonló folyamatábrákat!)</p>	<p>*Ha a 40. leckét nem bontjuk két részre, akkor az összegezésre számíthatunk két tanórát. Ha az összegezésre két órát szánunk, az egyik lehet múzeumlátogatás vagy múzeumi óra is (pl. a Magyar Nemzeti Múzeumban vagy a Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban).</p>
69.	Ellenőrző, számonkérő óra			

V. Év végi rendszerezés				
Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
70.	Politika-, állam-, jog- és intézménytörténet	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, történelmi forrás, okok és következmények, tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: politika, állam, államforma, hatalmi ágak, egyeduralom, monarchia (királyság, császárság), államszervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, törvény</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>A) A Német-római Birodalom állami felépítésének változása a középkorban 11. lecke 5. forrás (Hasonlítsa össze a birodalom XI. és XIII. századi felépítését! Kiknek a politikai szerepe változott meg? Kik az újabb szereplők, és hogyan befolyásolhatják a hatalmi viszonyokat?) (A XI. századi felépítést a 8. lecke 3. forrása mutatja.) 30. lecke 3. forrása (Hasonlítsa össze a XIII. századi [11. lecke] és a XIV–XV. századi állapotokat [a császár hatalma, a tartományok helyzete stb.]! Mely tényezők vezettek a változásokhoz?)</p> <p>B) A vármegye változásai a középkori Magyarországon Összegezés, 299. oldal 2. forrás (Mutassa be a megye átalakulásának menetét! Mely folyamatokkal párhuzamosan történt meg a nemesi vármegye kialakulása? Mutassa be a királyi vármegye, illetve a nemesi vármegye felépítését, szerepét a magyar állam működésében!)</p>	<p>A témához kötődő ismeretek összegyűjtése és rendszerezése a tankönyvi források, összegezek és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal.</p> <p><i>Például:</i> A) <i>A Német-római Birodalom állami felépítésének változása a középkorban;</i> B) <i>A vármegye változásai a középkori Magyarországon.</i></p>
71.	Társadalom-, életmód- és gazdaságtörténet	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, történelmi forrás, okok és következmények, tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoportok, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, népességrobbanás, népességfogyás, migráció, életmód, város, falu, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrások, gazdasági szereplők, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>Összegezés, 299. oldal 1. forrása (Tekintsük át az ábra alapján, hogyan alakult át a magyar társadalom a honfoglalástól a XV. századig! Mely tényezők hatottak a társadalmi változásokra?)</p>	<p>A témához kötődő ismeretek összegyűjtése és rendszerezése a tankönyvi források, összegezek és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal.</p> <p><i>Például:</i> <i>A magyar társadalom változása a honfoglalástól a XV. századig.</i></p>

72.	Vallás- és művelődés-történet	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, történelmi forrás, okok és következmények, tények és bizonyítékok, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalom, életmód, város, falu, vallás, monoteizmus, vallásüldözés, kultúra</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i> 45. lecke 10, 11., 12., 13. és 14. forrás (Mely stílusokhoz köthetők a képeken látható templomok? Milyen stílusjegyekre ismer rá az egyes templomoknál? Hogyan viszonyult a magyar építészet az európai folyamatokhoz? Keresse meg a történelmi atlaszban azokat a településeket, amelyekben a bemutatott templomok állnak!) 45. lecke 16., 17., 18. és 19. forrás (Mely stílusok keverednek a Báthori-család által épített templomban?)</p>	<p>A témához kötődő ismeretek összegyűjtése és rendszerezése a tankönyvi források, összegzések és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal. <i>Például: A román, a gótikus és a reneszánsz építészet Magyarországon.</i></p>
-----	--------------------------------------	--	---	--

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
A kiadásért felel: dr. Kaposi József főigazgató
Raktári szám: RE17602
A tanmenetet készítette: Stróbl Terézia
Felelős szerkesztő: Pálinkás Mihály